

La Recerca sobre l'Ensenyament del Temps Històric, l'Espai Geogràfic i la Formació del Pensament Social**2015/2016**

Codi: 43205

Crèdits: 6

Titulació	Tipus	Curs	Semestre
4313815 Recerca en Educació	OT	1	1

Professor de contacte

Nom: Antoni Santisteban Fernández

Correu electrònic: Antoni.Santisteban@uab.cat

Utilització de llengües

Llengua vehicular majoritària: català (cat)

Equip docent

Pilar Comes Solé

Joan Pagès Blanch

Juan Llusà Serra

Prerequisits

No n'hi ha

Objectius

- Analitzar les diferents tendències en recerca sobre la formació del pensament històric.
- Interpretar propostes didàctiques sobre la formació de la consciència històrica i la temporalitat.
- Dissenyar possibles investigacions sobre el concepte d'imaginació històrica i empatia.
- Identificar les tendències actuals d'investigació en la formació del pensament geogràfic.
- Analitzar investigacions relatives a la construcció de l'espai en les persones, la lectura del paisatge, el territori i les identitats en l'ensenyament
- Interpretar possibles indagacions en educació del consum i ambiental des de la geografia.
- Descriure i identificar les investigacions més actuals sobre la formació del pensament social crític.
- Analitzar el paper dels mitjans de comunicació i les TAC en la formació del pensament social, valorant les investigacions que s'han centrat en aquests àmbits.

Competències

- Analitzar dades d'acord amb la seva natura i elaborar resultats d'acords amb els propòsits de la recerca.
- Analitzar la gènesi i el desenvolupament del coneixement social, geogràfic i històric, i indagar en els diversos models d'ensenyament de les ciències socials, com a suport a la innovació.

- Aplicar els coneixements adquirits i la capacitat per resoldre problemes en entorns nous o poc coneguts dins de contextos més amplis (o multidisciplinaris) relacionats amb l'àrea d'estudi pròpia
- Comunicar els resultats de la recerca, el coneixement adquirit i les implicacions per a la pràctica, i adequar-ne el registre al públic i als protocols formals.
- Comunicar les pròpies conclusions, i els coneixements i les raons últimes que les sustenten, a públics especialitzats i no especialitzats d'una manera clara i sense ambigüitats
- Desenvolupar valors professionals que incloguin ètica pròpia de la recerca en educació, en particular el respecte a la diversitat d'opinions i de manera de ser i de fer.
- Incorporar les TIC en el procés d'investigació, la cerca i la gestió de la informació, l'anàlisi de dades i la difusió i la comunicació de resultats.
- Integrar coneixements i enfrontar-se a la complexitat de formular judicis a partir d'una informació incompleta o limitada que inclogui reflexions sobre les responsabilitats socials i ètiques vinculades a l'aplicació dels coneixements i judicis propis
- Planificar recerques d'acord amb problemes relacionats amb la pràctica, tenint en compte els avenços teòrics en el camp de coneixement.
- Recollir dades per a la recerca en coherència amb l'opció metodològica triada.
- Reconèixer i relacionar els aspectes teòrics, empírics i socials del domini específic de recerca.
- Tenir coneixements que aportin una base o una oportunitat per ser originals a l'hora de desenvolupar i/o aplicar idees, sovint en un context de recerca
- Tenir les habilitats d'aprenentatge que permetin continuar estudiant d'una manera que ha de ser principalment autòdrida o autònoma
- Treballar en equip i amb equips del mateix àmbit o interdisciplinaris

Resultats d'aprenentatge

1. Analitzar dades de manera quantitativa o qualitativa.
2. Analitzar els marcs teòrics de referència per establir els que orienten la recerca.
3. Aplicar els coneixements adquirits i la capacitat per resoldre problemes en entorns nous o poc coneguts dins de contextos més amplis (o multidisciplinaris) relacionats amb l'àrea d'estudi pròpia
4. Buscar i analitzar referents teòrics que permetin analitzar els diferents aspectes de la formació del pensament històric, com la consciència històrica i la temporalitat, la imaginació històrica i l'empatia, i la interpretació de les fonts.
5. Comunicar les pròpies conclusions, i els coneixements i les raons últimes que les sustenten, a públics especialitzats i no especialitzats d'una manera clara i sense ambigüitats
6. Conèixer els aspectes rellevants de les investigacions en els contextos de construcció del pensament històric, geogràfic i social i analitzar-los com a objectes d'investigació
7. Conèixer les dades que aporten les investigacions sobre la lectura del paisatge i la seva complexitat
8. Conèixer les perspectives d'investigació sobre la formació del pensament crític i creatiu en l'ensenyament de les ciències socials.
9. Construir i validar instruments
10. Defensar oralment, fent servir la tecnologia idònia, la recerca duta a terme.
11. Desenvolupar valors professionals que incloguin ètica pròpia de la recerca en educació, en particular el respecte a la diversitat d'opinions i de manera de ser i de fer.
12. Determinar eines d'anàlisi adequades a la naturalesa de les dades
13. Dissenyar estratègies de recollida d'informació.
14. Elaborar conclusions tenint com a referència els objectius i les qüestions de la recerca i els referents teòrics.
15. Elaborar informes d'acord amb l'estructura de protocols formals.
16. Identificar els principis epistemològics de la didàctica de les ciències socials, la geografia i la història, i descriure l'estructura específica dels continguts que s'ensenyen.
17. Identificar problemàtiques relacionades amb el pensament històric, geogràfic i social i avaluar quines aproximacions metodològiques permeten donar-hi resposta
18. Identificar problemes relacionats amb el pensament històric, geogràfic i social a la pràctica
19. Identificar referents teòrics i d'investigació i avaluar-ne l'adequació per interpretar problemàtiques relacionades amb el pensament històric, geogràfic i social
20. Incorporar les TIC en el procés d'investigació, la cerca i la gestió de la informació, l'anàlisi de dades i la difusió i la comunicació de resultats.

21. Integrar coneixements i enfrontar-se a la complexitat de formular judicis a partir d'una informació incompleta o limitada que inclogui reflexions sobre les responsabilitats socials i ètiques vinculades a l'aplicació dels coneixements i judicis propis
22. Interpretar els diferents aspectes que s'investiguen del procés d'ensenyament i aprenentatge de coneixements socials, geogràfics i històrics, en els diversos models d'ensenyament.
23. Interpretar fonts històriques com a instrument de coneixement de la formació del pensament històric i social
24. Jutjar la rellevància i pertinència teòrica i social d'una problemàtica d'investigació relacionada amb el pensament històric, geogràfic i social
25. Reconèixer el constructe de l'espai com a coordenada i com a concepte social.
26. Reconèixer les perspectives d'investigació sobre la formació del pensament crític i creatiu en l'ensenyament de les ciències socials.
27. Redactar documents científics de síntesi per ser presentats a diferents públics.
28. Relacionar resultats d'acord amb la seva procedència (fonts i instruments)
29. Tenir coneixements que aportin una base o una oportunitat per ser originals a l'hora de desenvolupar i/o aplicar idees, sovint en un context de recerca
30. Tenir les habilitats d'aprenentatge que permetin continuar estudiant d'una manera que ha de ser principalment autodirigida o autònoma
31. Treballar en equip i amb equips del mateix àmbit o interdisciplinaris

Continguts

- Investigacions sobre la formació de la consciència històrica, la narració i la temporalitat.
- Enfocaments sobre els conceptes d'imaginació històrica i empatia en l'ensenyament de la història.
- Investigacions sobre l'ensenyament de la història a partir de la interpretació de les fonts històriques.
- El constructe de l'espai com coordenada i com a concepte social.
- L'ensenyament de la geografia i les interrelacions local-global des de concepcions de sostenibilitat.
- Investigacions sobre la lectura del paisatge i la seva complexitat.
- Interpretació del territori i construcció d'identitats culturals i globals.
- Perspectives d'anàlisi sobre la formació del pensament crític i creatiu.
- El paper dels mitjans de comunicació i les TAC en la construcció de la temporalitat, l'espai i el pensament social.

Metodologia

La metodologia es basa en una presentació de línies de recerca i propostes d'innovació, que donin als estudiants els instruments necessaris per treballar amb autonomia en les seves indagacions.

A la classe es portaran a terme debats sobre materials analitzats i treballs en grup per dissenyar propostes d'investigació o d'innovació a partir de la recerca realitzada.

El treball autònom consistirà en la lectura de materials de bibliografia de la recerca, resultats d'investigacions i propostes d'innovació.

És molt important la participació a l'aula, la resolució de problemes de recerca i la discussió dels materials teòrics i les recerques existents.

Activitats formatives

Títol	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Tipus: Dirigides			
Classes magistrals / expositives	0	0	6, 7, 8, 16, 17, 18, 19, 21, 23, 25, 26, 29
Tipus: Supervisades			
Pràctiques d'aula: resolució de problemes / casos / exercicis	0	0	1, 3, 5, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 20, 23, 27, 28, 31
Tipus: Autònomes			
Lectura d'articles i fonts documentals	0	0	1, 2, 4, 6, 7, 8, 12, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 30, 31

Avaluació

L'avaluació es farà a partir del treball i debats a classe, del treball individual de lectura i anàlisi de materials i d'un treball final relacionat amb la recerca de l'ensenyament del temps, l'espai i la formació del pensament social

Activitats d'avaluació

Títol	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Anàlisi crítica de bibliografia o investigacions	20-25%	35	1,4	1, 2, 4, 6, 7, 8, 11, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30
Assistència a classe i participació en els debats	10-15%	20	0,8	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31
Estudis de casos i exposició oral	15-20%	25	1	1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 20, 21, 24, 27, 30, 31
Treball individual final de mòdul	45-50%	70	2,8	1, 3, 5, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 20, 21, 23, 24, 27, 28, 30

Bibliografia

Didàctica de la geografia i construcció de l'espai

BATLLORI, R. (2002) "La escala de anàlisi: un tema central en didàctica de la geografia", *Íber*, N° 32, pp. 6-19

BENEJAM, P. (2005), *Quins continguts rellevants de geografia convé que aprenguin els alumnes de l'etapa de secundària obligatòria?*, Conferència dentro del grupo GRICSO, Rosa Sensat, 9 de marzo de 2005

BENNETS, T. (2005), Progressism in geographical understanding, en: *International Research in Geographical and Environmental Education*, 14(2), pp. 112-132.

CAPEL, H. (2010) Geografía en red a comienzos del tercer milenio: para una ciencia solidaria y en colaboración, en: *Scripta Nova, revista electrónica de Geografía y Ciencias sociales*, Vol. XIV, N° 313, febrer de 2010 (Publicación en línea) <http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-313.htm> (Última consulta: 28 de enero de 2010)

COMES, P (2002), "De la observación espacial a la implicación social: Rastres, un ejemplo de aplicación didáctica multimedia", *Íber*, N°32, pp. 96-106

COMES, P. y CUCURELLA, S. (2001), La Geografía escolar, entre las nuevas tecnologías y la educación ciudadana, en: MARRÓN (Coord.) (2001) *La Formación Geográfica de los Ciudadanos en el cambio de Milenio*, Asociación de Geógrafos españoles, Universidad Complutense de Madrid, pp. 145-154

FIEN, J. (2005), Teaching and learning geography in the UN decade of education for sustainable development, a: *Geographical Education*, 18, pp 6-10.

GARDNER, R. y LAMBERT, D. (2006) *Futuring Geographers: The role of the subject organisations*, a: *Geography*, Vol. 91 (2) pp. 159-170.

HUCKLE, J. (2002) Reconstructing nature: Towards a geographical education for sustainable development, *Geography*, 87 (1), pp. 64-72

IGU-CGE (INTERNATIONAL GEOGRAPHICAL UNION-COMMISSION ON GEOGRAPHICAL EDUCATION) (2006), *The International Charter on Geographical Education*, First Draft, Revised 2006 Edition (ver: <http://igu-cge.tamu.edu/cgecharter2005.pdf>)

JOHNSTON, R. J. , TAYLOR, P. J. i WATTS, M. J. (2002), *Geographies of global change. Remapping the World*. Blackwell Publishing, Oxford.

MCKEOWN, R. (2002), *Manual de Educación para el Desarrollo Sostenible*, Centro para la Geografía y la Educación Ambiental, Universidad de Tennessee, Tennessee, (ver: <http://www.edstoolkit.org>)

MÉRENNE-SCHOUMAKER, B. (2006), La enseñanza de la geografía, en: HIERNAUX, D. y LINDÓN, A. (Dir.) (2006), *Tratado de Geografía Humana*, Editorial Anthropos, Universidad Autónoma Metropolitana-Iztapalapa, México, pp 628-643.

MORGAN, J. i LAMBERT, D. (2005), *Geography. Teaching school subjects 11-19*, Routledge, London

NOVO, M. (2006), *El desarrollo sostenible. Su dimensión ambiental y educativa*, Pearson Educación, Madrid

ROMERO MORANTE, J. y LUIS GÓMEZ, A. (2008) "El conocimiento socio-geográfico en la escuela: las tensiones inherentes a la transmisión institucionalizada de cultura y los dilemas de la educación para la democracia en este mundo globalizado", *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*. Barcelona: Universidad de Barcelona, 1 d'agosto de 2008, vol. XII, N. 270 (123). (ver: <http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-270/sn-270-123.htm>)

SOUTO, X. M. (1999), *Didáctica de la Geografía. Problemas sociales y conocimiento del medio*. Ediciones del Serbal, Barcelona.

TANI, S. (2004), Curriculum reform and primary geography in Finland. A gap between theory and practice, en: *International Research in Geographical and Environmental Education*, 13 (1), pp 6-20.

VILARRASA, A. (2002), "El medio del ciudadano del siglo XXI", *Íber*, N°32, pp. 41-49

Didàctica de la història i construcció del temps històric

BARTON, K. C. (2008). Research on students' ideas about history. Levstik, L. S.; Tyson, C. A. (eds.). *Handbook of Research in Social Education*. New York: Routledge. 239-257.

GÉrin-Gataloup, a-m.; Tutiaux-Guillon, n. (2001). La recherche en didactique de l'histoire et de la géographie depuis 1986, essai d'analyse. Tutiaux-Guillon, N. (coord.). *15 ans de recherche en didactique de l'Histoire-Géographie*. Monogràfic de *Perspectives Documentaires en Éducation*, 53. INRP.

GONZÁLEZ MONFORT, N.; HENRÍQUEZ, R.; PAGÈS, J. SANTISTEBAN, A.; (2010). Empatía histórica para un presente cambiante. La enseñanza y el aprendizaje de la comprensión histórica a través de una experiencia didáctica. Pagès, J. González Monfort, N. (coord.), *La construcción de les identitats i*

l'ensenyament de les Ciències Socials, de la Geografia i de la Història, Barcelona: Serei de Publicacions de la UAB, 145-157.

LAUTIER, N.; ALLIEU-MARY, N. (2008). La didactique de l'histoire. *Revue Française de Pédagogie*, 162, 95-131.

MARTINEAU, R. (2002). La pensée historique... une alternative ré-flexive précieuse pour l'éducation du citoyen, en Pallascio, R.; La-fortune, L. *Pour une pensée réflexive en éducation*, 281-309. Québec: Presses de l'Université du Québec.

Martineau, r. ; DÉRY, Ch. (2002). À la recherche de modèles transposés de raisonnement historique. Les modulations de la pensée en classe d'histoire. *Traces*, Vol. 40, 4, 10-25.

MATTOZZI, I. (2002). Presentazione per il docente. La formazione del pensiero temporale negli adolescenti. Perillo, E. (a cura di). *La storia. Istruzione per l'uso. Materiali per la formazione di competenze temporali degli studenti*. Napoli: Tecnodid. 9-22.

PAGÈS, J.; GONZÁLEZ, P. (2009). Història, memòria i ensenyament de la història: perspectives europees i llatinoamericanes. Barcelona: Servei de Publicacions UAB.

Pagès, J. (1999). El tiempo histórico: ¿Qué sabemos sobre su enseñanza y su aprendizaje? Análisis y valoración de los resultados de algunas investigaciones. AAVV: *Aspectos didácticos de Ciencias Sociales*. 13. Zaragoza: ICE-Universidad de Zaragoza. 241-278.

Pagès, J.; Santisteban, A. (1999). La enseñanza del tiempo histórico: una propuesta para superar viejos problemas, en AUPDCS. *Un currículum de Ciencias Sociales para el siglo XXI. Qué contenidos y para qué*, 187-207. Sevilla: Díada.

PAGÈS, J.; SANTISTEBAN, A. (2008). Cambios y Continuidades: aprender la temporalidad histórica. JARA, M.A. (coord.). *Enseñanza de la Historia. Debates y Propuestas*. Editorial de la Universidad Nacional del Comahue. Neuquén (Argentina).

PLÁ, S. (2005). *Aprender a pensar históricamente. La escritura de la historia en el bachillerato*. México: Plaza y Valdés.

RÜSEN, J. (2007). Memory, history and the quest for the future. In CAJANI, L.(ed.): *History Teaching, Identities and Citizenship*. European Issues in Children's Identity and Citizenship, 7. CiCe. Stoke on Trent. Trentham Books, 13-34.

SANTISTEBAN, A. (1999). Aprender el tiempo histórico: deconstruir para reconstruir. *Historiar*, 1: 141-150.

Santisteban, A. (2006). Une proposition conceptuelle pour la recherche et l'enseignement du temps historique, *Le Cartable de Clío*, 6: 77-90.

SANTISTEBAN, A. (2007). Una investigación sobre cómo se aprende a enseñar el tiempo histórico. *Enseñanza de las Ciencias Sociales*, 6, 19-29.

Santisteban, A.; Pagès, J. (2006). La enseñanza de la historia en la educación primaria. En Casas, M. y Tomás, C. (coord.) *Educación Primaria. Orientaciones y Recursos*, 468/129-468/160. Barcelona: **Wolters Kluwer Educación**.

Santisteban, A.; Pagès, J. (2011). Enseñar y aprender el tiempo histórico. Santisteban, A. y Pagès, J. (coords.). *Didáctica del Conocimiento del Medio Social y Cultural en la Educación Primaria. Ciencias Sociales para comprender, pensar y actuar*. Madrid: Síntesis, 209-227.

SANTISTEBAN, A.; GONZÁLEZ, N.; PAGÈS, J. (2010). Una investigación sobre la formación del pensamiento histórico. Ávila, R.M.; Rivero, P.; Domínguez, P.L. (Coords.). *Metodología de investigación en Didáctica de las Ciencias Sociales*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico. Diputación de Zaragoza/ AUPDCS.

WILSON, S.M. (2001). Research on History Teaching. Richardson, V. (ed.). *Handbook Of Research On Teaching*. 4th ed. Washington: American Educational Research Association. 527-544.

Formació del pensament social

BOISVERT, J. (2004). *La Formación del Pensamiento Crítico: Teoría y Práctica*. México: Fondo de Cultura Económica.

Boix-MANSILLA, V.; Gardner, H. (1999). ¿Cuáles son las cualidades de la comprensión? Stone, M. (comp.) (1999), *La Enseñanza para la Comprensión. Vinculación entre la investigación y la práctica*. Barcelona: Paidós, 215-256.

DALONGEVILLE (2003). Noción y práctica de la situación-problema en historia. *Enseñanza de las Ciencias Sociales*, 2, 3-12.

DELEON, A., & ROSS, E. W. (Eds.). (2010). *Critical theories, radical pedagogies, and social education: New perspectives for social studies education*. Rotterdam: Sense Publishers.

DEWEY, J. (2002). *Cómo pensamos: Nueva exposición de la relación entre pensamiento y proceso educativo*. Barcelona: Paidós. (ed. 1910).

DHOND, H. (1994). Critical Thinking: Research Perspective for Social Studies Teacher. *Canadian Social Studies*, Vol. 28 (4).

EVANS, R. W. (2011) La naturalesa tràgica de la reforma escolar nord americana. El cas dels estudis socials. Pagès, J.; Santisteban, A. (coords.) (2011). *Les qüestions socialment vives i l'ensenyament de les ciències socials*. Barcelona : Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona. Col. Documents, 13-23.

EVANS, R. W.; NEWMANN, F.M.; SAXE, D.W. (1996). Defining Issues-Centered Education. Evans, R.W./Saxe, D. W. (ed.). *Handbook On Teaching Social Issues*. Washington: National Council for the Social Studies (NCSS), 2-5.

GONZÁLEZ MONFORT, N. y SANTISTEBAN, A. (2011). Cómo enseñar ciencias sociales para favorecer el desarrollo de las competencias básicas. *Aula de Innovación Educativa*, 198, 41-47.

GUTIERREZ GIRALDO, M.C. (2011). Pensamiento reflexivo en la enseñanza y el aprendizaje de las Ciencias Sociales. *Uni-Pluriversidad*, 11 (2), 83-92.

HESS, D. (2009). *Controversy in the classroom: The democratic power of discussion*. New York: Routledge.

HUBER, M. (2004). La situación problema como facilitador de la actividad del profesor de historia. *Enseñanza de las Ciencias Sociales*, 3, 29-38.

KUBEY, R. (2010). Media Literacy and Communication Rights: Ethical Individualism in the New Media Environment. *Gazette*, 72: 323-338.

LE ROUX, A. (coord.) (2004). *Enseigner l'histoire-géographie par le problème?* Paris: L'Harmattan

LEGARDEZ, A. (2003). L'enseignement des questions sociales et historiques, socialement vives. *Le cartable de Clío* n° 3, 245-253.

PAGÈS, J. (1997). La formación del pensamiento social. Benejam, P. y Pagès, J., *Enseñar y aprender ciencias sociales, geografía e historia*. Barcelona: Horsori, 151-168.

PAGÈS, J.; SANTISTEBAN, A. (coords.) (2011). *Les qüestions socialment vives i l'ensenyament de les ciències socials*. Barcelona: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona. Col. Documents, 97.

PIPKIN, D. (coord.) (1999). *Pensar lo social*. Argentina: Ediciones La Crujía.

SANTISTEBAN, A. (2004). Formación de la Ciudadanía y educación política. Vera, M.I. y Pérez, D. *La Formación de la ciudadanía: Las TICs y los nuevos problemas*, Alicante: Universidad de Alicante / AUPDCS, 377-388.

SANTISTEBAN, A. (2011). *La formación del pensamiento social y el desarrollo de las capacidades para pensar la sociedad*. Santisteban, A. y Pagès, J. (coords.), *Didáctica del Conocimiento del Medio Social y Cultural*, Madrid, Síntesis, 65-84.

SIEGEL H. (1988). *Educating Reason: Rationality, Critical Thinking and Education*. New York: Routledge.

WARING, S.M.; ROBINSON, K.S. (2010). *Developing Critical and Historical Thinking Skills in Middle Grades Social Studies*. *Middle School Journal*, vol.42, 1, 22-28.